

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Birleşmiş Milletler Sisteminde

Dini Ekstremizmle Mücadelede Uluslararası Hukuk Sorunları

Yermek Bekbossynov*

Özet

Dini ekstremizmle mücadele, özellikle Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerde önemli sorunlardan birini teşkil etmektedir. Bunların başında da tanım konusundaki çeşitlilik gelmektedir. Günümüzde dini ekstremizm, sorun olduğu ülkelerin sınırını aşarak gittikçe daha fazla uluslararası vasfını kazanmaya başlamıştır. Orta Asya ülkelerinin de bu konuda problemleri söz konusudur. Bu gerçekten hareketle konuyla ilgili Milletlerarası Hukuk düzenlemelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun için BM sistemi çerçevesinde Milletlerarası Hukuki düzenlemelerin yapılması ve sorunla ilgili teori ve yöntemlerin geliştirilmesi zorunluluğu vardır.

Anahtar Kelimeler: BM Sistemi, Dini Ekstremizm, Uluslararası Hukuk.

Problems of International Law in Combating Religious Extremism In The United Nations System

Abstract

Struggle with religious extremism, poses one of the major problems in international relations. Among these is the definition of diversity. Today, there is a problem of religious extremism beyond the limit more and more countries began to gain international problem attribute There are also problems in Central Asian countries in this regard.. Based on this fact on the issue of International Law regulations are needed. To do this in the framework of the UN system and International Law arrangements for the issue of theory and methods to be developed.

Key Words: United Nations System, religious extremism, International Law.

* ermek_lawer@mail.ru

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde dini ekstremizm birçok ülkenin sorunu haline gelmiştir. Bununla mücadele de ulusal sınırları aşarak uluslararası işbirliği gerektiren bu konu olarak görülmektedir. Günümüzde bu sorunla mücadele, siyasi olduğu kadar hukuki boyutları da bulunan bir problem haline gelmiştir. Dini ekstremizmle mücadele sorunlarını üç başlık altında ele almak mümkündür: 1) Genel sorunlar 2) Temel sorunlar 3) Özel sorunlar.

Söz konusu sınıflandırmanın, coğrafi bakımdan evrensel, bölgesel ve ülkesel boyutları yanında sorunun özelliği ve kapsamına göre daha farklı sınıflandırmaları olabilmektedir. Gittikçe daha fazla ulusal ve uluslararası barışı tehdit eden bir sorun haline gelen dini ekstremizm ile mücadele için ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerin yapılmasından önce sorunun özelliklerini, tarihi, kültürel, siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla birlikte bölgeselleşme veya küreselleşme aşamasına gelip gelemeyeceğinin tespit edilmesi lazımdır. Sorunun başlangıçta bütün boyutlarıyla doğru tespit edilmesi, çözüm yollarının da başarılı olmasına katkıda bulunacaktır.

Yukarıdaki sınıflandırma, sorunun farklı yönleri dikkate alınarak tespit edilmiştir. Bununla beraber farklı bakış açılarına göre farklı sınıflandırmalar yapılabilir. Gerek dünyanın çeşitli bölgelerindeki dini inanç ve ibadet kurallarının farklılığı gerekse devletler ile bunları oluşturan toplumların birbiriyle benzeşen veya hiç benzemeyen özellikleri sorunun, ülke ve zamana göre farklı şekillerde ortaya çıkmasına yol açtığı gibi çözüm konusunda da devletlerin ortak bir zeminde bulunmasına engel olmaktadır. Bununla beraber insanın en temel ihtiyaçlarından olan inanç ve uygulamaların istismarı ile toplumun huzur ve mutluluğuna vesile olması gereken dinin insanlığın huzur ve güvenini tehdit edecek şekilde istismar edilmesinin hemen her ülkede benzer özellikleri de bulunmaktadır. Bu özelliklerden hareketle çözüm yolu bulma konusunda işbirliği zeminleri üzerinde çalışmak gerekmektedir.

Dini Ekstremizmle Mücadelede Genel Sorunlar

Dini ekstermizmle mücadelede genel sorunlar, daha çok milletlerarası hukukun özelliklerinden kaynaklanan ve dünyanın farklı bölgelerinde farklı siyasi ve toplumsal özellikler üzerine kurulan devletlerin işbirliği zorluğundan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar doğal olarak, soruna bakışı ve çözümü de zorlaştırmaktadır. Milletlerarası hukuk, özelliği gereği, ancak bütün taraf ülkelerin kabulü ile bağlayıcı hale gelebilmektedir. Bir devletin

onaylamadığı sözleşme o devlet için hüküm ifade etmemektedir. Diğer bir deyişle bir sözleşmeyi onaylayan devletlerin bunu onaylamayan devlete karşı yaptırım uygulamaları hukuken mümkün olamamaktadır.

Dini ekstremizmle mücadelenin genel sorunlarında şu faktörler etkisi olabilmektedir:

- 1- Ekstremizmin önemli türleri ile mücadele etmek için uluslararası sözleşme yapılmamış olması.
- 2- “Dini ekstremizm” kavramının uluslararası hukuki tarifinin olmaması.
- 3- Devletlerin evrensel, global, bölgesel ve iki taraflı sözleşmeler yapma konusunda “ortak irade”ye sahip olmaması.
- 4- Sorunu gündemine alan bazı bölgesel örgütler (Bağımsız Devletler Topluluğu ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi) ve bazı devletlerarası sözleşmeler olsa bile söz konusu örgütlerin kuruluş sözleşmeleri ile diğer düzenlemelerinde ve bu alanda imzalanmış olan diğer uluslararası belgelerde dini ekstremizmle mücadelenin hedefleri, amaçları, prensipleri, yolları, şekilleri ve mekanizmalarının belirlenmemiş olması.
- 5- Uluslararası ilmi işbirliği alanlarında, dini ekstremizmle mücadele kapsamındaki konularla ilgili kapsayıcı araştırma ve çalışma sisteminin oluşturulmamış olması.
- 6- Uluslararası dini ekstremizmin farklı biçimlerinin, mahiyetlerinin ve dinamiklerinin tam olarak tespit edilmesi için, uluslararası suç istatistiklerinin sistemli ve kullanışlı hale getirilmemiş olması.
- 7- Uluslararası teolojik-hukuki inceleme ve araştırma merkezlerinin yetersiz veya hiç kurulmamış olması
- 8- Uluslararası sözleşmeler kapsamında siyasi ve hukuki sorumluluklarını yerine getirmeyen devletlerle ilgili, milletlerarası hukukun yaptırım uygulaması probleminin çözülmemiş olması.

Dini Ekstremizmle Mücadelede Temel Sorunlar

Dini ekstremizmle mücadelenin genel sorunlarında hukuki problemler dikkat çektiği halde, temel sorunlarda daha çok siyasi sorunlar ön plana çıkmaktadır. Devletlerin iç siyasi özellikleri ve sınırları, onların üye oldukları uluslararası örgütlerdeki politikalarını etkilediği gibi toplumsal boyutları olan sorunlarla ilgili düzenlemeleri de yönlendirmektedir. Günümüz demokrasilerinde kuvvetler ayrılığı kapsamında yargı bağımsız olduğu halde, yargının hareket tarzının yasamanın çıkardığı kanunlarla belirlendiği de bir gerçektir. Öte yandan birçok ülkede yasama ve yürütme arasındaki organik bağlar, yargıyı da etkileyebilmektedir.

Dini ekstremizmle mücadelenin temel sorunlarında şu faktörler etken olmaktadır: 1- Evrensel, global, bölgesel ile genel ve özel örgütlerin faaliyetleri kapsamında ve uluslararası

sözleşmelere uygun, siyasi hareket tarzının olmaması, bu hususta iç siyasi kaygıların etkili olması.¹ 2- Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan devletlerin kendi içinde hukuki savunma organlar hizmetlerinin yetersiz veya etkisiz olması. 3- Coğrafi ve fonksiyonel olarak farklı türleriyle uluslararası örgütlerin kendi aralarındaki işbirliği çerçevesinde dini ekstremizmle mücadele hareketlerinin zayıf olması, bu konuda da siyasi kaygıların etkili olması. 4- Bu alanda faaliyet gösteren Interpol veya Avrupapol, BM Anti-terör Komitesi ve Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force, FATF) gibi özel uluslararası örgütlerin kendi aralarında işbirliği yaparak dini ekstremizmle mücadele etmeleri için gerekli altyapıya sahip olmaması. 5- dini ekstremizmle mücadele etmenin teorik, metodolojik ve deneysel sorunları ile ilgili kapsamlı araştırmaların az veya yetersiz olması. 6- Dini ekstremizmle mücadelenin siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal, dini, ideolojik, ilmi yönlerinin kapsamlı araştırmalar sisteminin oluşturulmamış olması. 7- Dini ekstremizmle doğrudan ilişkisi olan “dini ekstremistik düşünce”, “dini ekstremistik ideoloji”, “dini ekstremistik ideolojik temel”, “dini ekstremistik psikoloji”, “ekstremistik ideoloji aletleri”, “dini ekstremizmin hukuki tabiatı” ve benzeri terimlerin sistemleşmemesi. 8) Dini ekstremizmle mücadele için uluslararası sözleşmelerin hazırlanma, tartışılma, kabul edilme, değiştirilme ve doldurulmaları süreçlerinde uluslararası hukuk aşamalarının yavaş veya etkisiz olması. 9- Dini ekstremizmle mücadele için yapılacak uygulama ve hareketlerin uluslararası hukuka uygun olması zorunluluğu ve insan haklarına tecavüz etmemesi kaygısı.

Dini Ekstremizmle Mücadelede Özel Sorunlar

Dini ekstremizmle mücadelenin özel sorunlarında şu faktörler etkin olur: 1- Özel olarak kurulmuş uluslararası örgütlerin ve bu maksatla imzalanan uluslararası sözleşmelerin dünya çapında etkili olan dini ekstremizmle mücadele mekanizmalarının etkisiz veya yetersiz olması. 2-Uluslararası örgütlerle ilgili, örgütlerin etkinliği, karar alıp uygulayabilmesi veya

¹ Uluslararası örgütler coğrafi bakımdan evrensel, küresel ve bölgesel olmak üzere üçe ayrılır. Dünyadaki bütün devletlerin üye olabildiği örgütlere evrensel örgütler, BM gibi; dünyanın her tarafından belli şartlara uyan devletlerin üye olabildiği örgütlere küresel örgütler, İslam Konferansı Örgütü gibi (dünyanın neresinde olursa olsun, Müslüman ülkeler üye olabilir); belli bölge veya kıtalarda bulunan devletlerin üye olabildiği örgütler, AB gibi. Bunun yanında belli bir bölge veya kıtayı kapsamadığı halde iki veya daha fazla devletin anlaşmasıyla kurulan ilişkiler de sözkonusu olup bunlar uluslararası örgüt vasfı kazanmış olabilir veya olamaz. Öte yandan uluslararası örgütler fonksiyonlarına göre genel, BM gibi; mali amaçlı, IMF gibi; savunma amaçlı, NATO gibi fonksiyonları açısından sınıflandırılmaktadır. *Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 6. Baskı, İstanbul, Alfa, 2006, s.81-88.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

uymayanlara karşı yaptırım gibi konularda yaşanan genel sorunlar. 3- Uluslararası örgütlere üye devletler ve ilgili uluslararası sözleşmelere katılmış olan devletlerin dini ekstremizmle mücadele seviyesinin ve bu alandaki faaliyetlerinin oldukça farklı olması. 4- Birçok ülkenin iç düzenlemelerinin uluslararası sözleşmelere uygunluğu konusunda yaşanan sorunlar. 5- Dini ekstremistik hareketleri yapan kişilerin yakalanması ve iadesi kapsamındaki sorunlar. 6- İlgili suç örgütleri ile onların üyelerinin dini ekstremistik kapsamındaki suçlarını belirlemek, izlemek, bildirmek ve duyurmak çerçevesinde devletler arasında işbirliğinin zayıf olması, suçluluk süreci, kriminalistik aşamaları ve kurumlaşma konusunda çözülmeyen sorunlar. 7- Uluslararası dini ekstremistik cihetlerdeki suçları izlemek, belirlemek, önlemek, duyurmak, etkisini azaltmak, sorgulamak ve yargılamak süreçlerinde karşılaşılan sorunlar. 8- Hususi elemanlar ve raportörlerin hazırlanması, yetiştirilmesi, bu konuda bilimsel altyapının oluşturulması, bu çerçevede teorik, metodolojik ve deneysel bulguların değerlendirilmesi ile bunlardan yararlanılması için gerekli kurumların oluşturulmamış olması.

Dini Ekstremizmle Mücadele Sorunlarının Değerlendirilmesi

Uluslararası dini ekstremizmle mücadelenin genel, temel ve özel sorunları yukarıdaki şekilde belirlenmeye çalışıldı. Bu sayılanlardan anlaşılacağı üzere, yukarıda da işaret edildiği gibi genel meseleler uluslararası hukuka mahsus sorunlardan oluşmaktadır. Bunun da elbette uluslararası politika boyutu bulunmaktadır. Temel sorunlar, devletlerin iç siyasetleri yanında uluslararası örgütler çerçevesinde çözülmesi gereken meselelerden ibarettir. Hususi sorunlara gelince, bunlar da uluslararası örgütler çerçevesinde ve devletler arasında düzlenmesi ve farklı bilim dalları çerçevesinde kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gereken meselelerden oluşmaktadır. Genel, temel ve özel başlığı altında sayılan her bir hususun, şüphesiz diğerleriyle ilgisi, bir sorunun diğeri ile az veya çok özdeşleşmesi söz konusudur. Bir örnekte genel sorun olarak kabul edilen olayın benzeri başka bir örnekte özel sınıfına dahil edilebilir. Sınıflandırmada kesin sınırların çizilememesi hususu burada da yaşanmaktadır. Belirtilen sorunların tamamı, Uluslararası Ceza Hukuku, bu alandaki maddi hukuk, Ceza Usul Hukuku, Acil Soruşturma Hukuku, Sözleşme ve Kurumlaşma ile uluslararası işbirliği ve devletlerin kendi ceza hukuklarına ait olan sorunlardan oluşmaktadır.

Sorunları çözümünde özelden başlamak yerine genelden başlamak daha uygun olmaktadır. Genel konuların çözümü konusunda açıkça engel varsa öncelikle birkaç aşamada

bunları ele alıp, engelleri sağlıklı bir şekilde analiz etmek gerekmektedir.² Bu gerçekten hareketle dini ekstremizmle mücadele sorunlarından sadece bazılarının nasıl çözülebileceği bu çalışmada anlatılmak istenmektedir.

Öncelikle BM sistemi çerçevesinde, dini ekstremizmle mücadelenin genel, temel ve özel sorunlarıyla ilgili uluslararası hukuk düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kanaatimizin sebebi şudur: Öncelikle, gün

Nümüz milletlerarası hukukunun doğasında BM'in genel bir etkisi bulunmaktadır. İkinci olarak, uluslararası barış ve güvenlik kapsamında bulunan diğer uluslararası sorunların yine uluslararası hukuka uygun bir şekilde çözülmesinde BM'in merkezi bir görevi ve yetkisi bulunmaktadır. Üçüncü olarak BM sistemi, bu çerçevesindeki faaliyetlerinde, küresel, genel ve önemli sorunları belirlemek, yönetmek ve çözmekle görevlidir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde, hoşgörüsüzlük veya aşırılığın motive ettiği, ekonomik ve sosyal sorunlar ile gelişen iletişim ve ulaşım araçlarının da yardımıyla gittikçe artan terör hareketlerini, BM her fırsatta gündemine alarak devletleri terörist hareketleri önlemeye ve bastırmaya çağırır. Buna terörle ilgili uluslararası sözleşmelerin bütünüyle uygulanması ve artan şekilde işbirliği de dahildir. BM ilgili birçok Güvenlik Konseyi kararlarında belirtildiği üzere her devletin kendi bölgesinde terör hareketlerinin finansmanı ve organizasyonunu bütün yasal araçlar ile önlemek ve bastırmak için ilave tedbirleri almak üzere uluslararası işbirliğinin gerçekleşmesine devletlerin ihtiyacı olduğunu kabul eder.³

Yukarıda işaret edildiği üzere ekstremizmin çeşitli türleri ile mücadele etmek üzere gerekli uluslararası düzenlemelerin yapılmamış olması öncelikli sorunlardandır. Tespit ettiğimiz kadarıyla ekstremizmin belli başlı türleri şunlardır: “siyasi ekstremizm”, “dini ekstremizm”, “milli ekstremizm”, “etnik ekstremizm” ve “uluslararası suçlar kapsamındaki ekstremizm”. Bazı araştırmacılar bu konuda sadece “dini-siyasi ekstremizm” kelimesinin kullanılmasının yeterli olduğunu söylerler.⁴ Konuyu bu şekilde daraltmak gerçekler uymamaktadır. Çünkü siyasi ekstremizm hukukta yaşanan sorunlar ile devrim zincirleriyle başlar ve yükselir. Mesela siyasi radikalizm – siyasi ekstremizm – siyasi terörizm kavramları

² Alimov, K.Z., *Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk Teorisi*, Özbekistan Milli Üniversitesi, Taşkent: ACS “AL-FABA-SERVIS”, 2007, s.115.

³ Alaeddin Yalçınkaya, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarında Terör Kavramı”, *II. Terörizm ve Sınırtaşın Suçlar Sempozyumu*, 7-9 Aralık 2010, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Akademisi Başkanlığı, Antalya, S.14.

⁴ Nurullaev A.A., Dini-siyasi ekstremizm // Milletler dostluğu Rusya üniversitesin habercisi. Ser.: Siyasetname. – 4. – s. 84.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırğız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

bu süreci anlamlandırmaktadır. Bunun gibi, dini radikalizm – dini ekstremizm – dini terörizm de söz konusudur. Aslında din, siyasi ekstremizmin başka türlerinde ekstremistik ideoloji aleti olarak kullanılabilir. Bunun gibi, siyaset aleti olarak da kullanılır. Mesela “Hizbi-ut-tahrir” dini ekstremistik örgüt olarak sayılır. Çünkü din normlarını kendi görüşlerine uygun olarak yorumlar ve kullanır. Bununla beraber dini siyasi alet olarak kullanırlar. Bu örgütün asıl gayesi halifelik kurmaktır. Öte yandan ayrılıkçılar ve ırkçılar da din normlarını siyasete alet olarak kullanırlar.

Dini Ekstremlizmle Mücadelede Tanım Sorunları

Bazı raportörler “dini ceza ekstremizmi”, “etnik-dini ekstremizm”, “dindeki ekstremizm” ve “etnik-dini ayrılıkçılık” kelimelerin kullanıyorlar. Dini ekstremizm kapsamındaki bu ifadelerin doğruluğu tartışmalıdır. Bu kavramların yerine hepsini daha iyi ifade edebilecek “ekstremistik ideoloji aleti” terimini kullanmak çok daha uygundur. Dini ekstremizmle mücadele etmede etkili ideolojik bakış açılarının da bu kapsamda incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir. Dini ekstremizm kavramını daha iyi tanımlamak için öncelikle filolojik tahlil yapmak lazımdır. Misal, evvela, “din”, “dini” ve “ekstremlizm” kelimelerin etimolojik, filolojik ve hukuki yönleri arasındaki ilişkileri, özellikleri ve farklılıkları incelemek lazımdır. Din, genel anlamı itibariyle yaratıcının emirleri ve yasaklarının toplamıdır. Her inanç açısından farklı tanımlar söz konusu olabildiği halde bu tanımın daha kapsayıcı olduğu açıktır. “Din” kelimesi, isimdir. “Dini” kelimesi sıfattır. Bir şeyin ve kişinin sıfatını bildirir. Günümüzde “dini imaret”, “dini görev”, “dini sorunlar” ve başka benzer sıfat tamlamaları kullanılmaktadır. Bu tamlamalar siyasi, hukuki ve sosyal alanlarda yaygınca kullanılır. Öztürkçecilik akımının etkisi ile “dinsel” sıfatı, bilindiği gibi “dini: din” ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Doğal olarak “din” kelimesi “dini imaret” ve “dini görev” anlamını vermez. Mesela, dini inanç sahibi bir kimsenin suç işlemesi mümkündür. Ama bunu din yaptı demek uygun olmaz. Bunun gibi, bir devlet memuru suç işlerse, bu suçu devlet işledi demek doğru olmaz. Bu gerçekten hareketle “dini ekstremizm”, daha çok hukuki terim olarak kullanılır. Bundan başka “dini inanç serbestliği” ve “dini örgütler” gibi terimler ise siyasi ve hukuki terimler olarak kullanılır.

Din kapsamındaki inanç, ibadet, örgütlenme ve dini yayma gibi hususlar insan haklarının çeşitli şubelerini oluşturur. Belirtmek gerekir ki kendisini ateist olarak

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

tanımlayanların da bu kapsamdaki inanç ve davranışları yine insan hakları güvencesi altındadır. Bu gerçekten hareketle insan hakları güvencesi altındaki davranış ve örgütlemeler ile dini ekstremizm olarak kabul edilenlerin karıştırılmaması için yukarıda zikredilen terimlerin ve benzerlerinin uluslararası hukuka uygun olarak tanımlanması ve doğru kullanılması lazımdır. Bundan dolayı BM, diğer uluslararası örgütler ve devletler dini ekstremizmle mücadelede uluslararası suç ve insan hakları kapsamındaki faaliyetlerin hukuki sınırlarını belirlenmesi ve bu işlemleri önyargısız, tarafsız ve objektif olarak yapması gerekmektedir.

Hukuk ve devlet teorisine göre, hukuk sadece toplumsal ihtiyaç duyulan, siyasi iradenin kabul ettiği alanlarda düzenleme yapar. Pozitif veya şekli hukuk, belli formal prosedürden geçerek kural haline gelir ve yaptırımı vardır. Burada hukukun maddi ve şekli kaynakları kavramı gündeme gelir ki şekli kaynaklar maddi ihtiyaçlara cevap verdiği oranda başarılı olabilirler.⁵ Ahlak ise umumi ilişkileri düzenler. İnsan doğal olarak hem adalete ve hem de ahlaki kurallara uyması lazımdır. Ama ahlak kurallarının gereğini yapmayana ceza verilmez. Bundan dolayı, dini ekstremizmle mücadele sorunları tam olarak çözülmeyebilir. Yani burada iki terimin arasında boşluk var. Mesela, “günah” ve “suç” kelimeleri kullanılır. “Günah” kelimesi dini ve umumi anlamı verir. “Suç” kelimesi hukuki ve sadece hususi anlamında kullanılır. Din normlarına göre “günah” kavramı “suç” demek olup bu kavram ahlaka aykırı olan hareketleri kapsamaktadır. Ama geçerli hukuka ve kanunlara göre “suç” kavramının kapsamına bütün günah veya ahlaka aykırı davranışlar girmezler. Bunun için, dini ekstremizme götürecek asıl nedenleri ve bunların kaynaklarını düzenlemekte zorluk vardır. Bu durumda hukuk kendi açısından düzenleme yapması gerekmektedir. Öte yandan dini esasların gerektiği şekilde din adamları da dini ekstremizmin ne olduğunu anlatmaya çalışması, dinin siyasi veya ekonomik hedeflere alet edilerek toplumsal veya uluslararası barış ve güvenliği bozmada alet olarak kullanılmasını önlemeye gayret etmesi lazımdır. Bunun için uluslararası teoloji-hukuk araştırma merkezleri ve enstitülerin açılması gerekmektedir. İmkan dahilinde bu alandaki görevlileri teoloji ve hukuk alanlarında da eğiterek yetiştirmek gerekmektedir. Çünkü yukarıda anlatılan iki terimin arasında boşluğu doldurabilecek elemanlar hazırlamak günümüzün temel sorunlarından biridir.

⁵ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 5. Baskı, İstanbul, Alfa, 2003, s.16-17.

Dini Ekstremizm Konusunda BM Güvenlik Konseyi Kararları

BM Güvenlik Konseyi özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra terör konusunda birçok karar almış ve bu kararlarda aynı zamanda dini ekstremizm ile mücadele yollarını belirlemiştir. 1373 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile oluşturulan Anti-terör Komitesi'nin hizmetlerini desteklemek maksadı ile 1624 numaralı karara göre bir yürütme organı oluşturuldu ve bu yönde raporlar hazırlandı.

Komitenin hazırladığı birinci raporda şu hususlar belirtilir: 7 Eylül 2006'ya kadar, Güvenlik Konseyi kararının gerektirdiği şekilde 69 devletten bilgi alınmıştır.⁶ Bu durumda BM'ye üye olan 192 devletin sadece 69'unun bu konuda görevini yerine getirdiği dikkate alındığında böyle bir önemli konuda gereğini yerine getiren devletlerin oranının % 28 olduğu görülmektedir. Bununla beraber yavaş olsa da üye devletler ilgili kararı yerine getirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan bu kararın maddelerini uygulama konusunda çoğu devletin uluslararası hukuk ve uluslararası politik ilişkileri yanında iç hukuki ve sosyal bakımdan da pek hazır olmadığı belirtilir. Bu karar maddelerinin dini ekstremizmle mücadele için doğrudan ve dolaylı düzenlemeleri bulunmaktadır. Mesela terörü desteklemeyi iç hukuk düzenlemeleri ile yasaklamak önerilir. Bunun dini ekstremizmle doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Çünkü dini ekstremizm, bir aşamadan sonra “dini terörizm”e dönüşür.

İkinci rapora göre, 16 Temmuz 2007'ye kadar, Güvenlik Konseyi kararının gereği olarak 88 devletten bilgi gelir.⁷ Bu rakam ise BM üyesi devletlerin %40'ı demektir. Yavaş ilerleme bu safhada da görülmektedir. Siyasi şartların düzelmesi ile bu rakamın artması beklenmektedir. Günümüzde bu rakam 92'ye yükselmiş olup bu durumda BM üyesi devletlerin yaklaşık olarak % 46'sı demektir. Bu durumda toplam devletlerin henüz yarısı bu düzenlemeye uymamıştır. Öte yandan bu raporların tutarlılığı veya doğruluğu konusunda da kesin bilgi vermek kolay değildir. Çünkü siyasi organ özelliği taşıyan BM Güvenlik Konseyi'nin kendisine bağlı organlar üzerinde de etkisi bulunmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi, Anti-Terör Komitesi'ne yakın tarihte verilen raporda (02.11.2010. S/2010/569) şöyle denmektedir: “Bu sorunların çözümünde en doğru stratejiyi devlet

⁶ I Report of the Counter-Terrorism Committee to the Security Council on the implementation of resolution 1624 (2005). S/2006/737.

⁷ II Report of the Counter-Terrorism Committee to the Security Council on the implementation of resolution 1624 (2005). S/2008/737

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

kurumunda değil fakat sivil kurumlarda veya dini topluluklarda aramak gerektiğini beyan eder”.⁸

Raporlarda yer alan bu ifadeler, terörün sonuçlarının esas alındığı stratejilerle mücadelenin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu gerçekten hareketle teröre götürecek ekstremizmin belli başlı türleri ile mücadelenin yetersiz olduğu görülmektedir. Alt birimler seviyesindeki mücadelenin de zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Alt birimler seviyesinde mücadele, yani radikalizm ve ekstremizmin belli başlı türleri, aynı terörizm kavramı altında üretilmiştir. Halbuki alt birimlerden yukarıya doğru mücadelenin yapılması gerekir. Bu durum dini ekstremizm ile mücadelede strateji eksikliğini ortaya koymaktadır.

BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde alınan kararlar ve gerçekleşen kurumlaşmaya karşın henüz başarı elde edilmediği gerçeğinden hareketle, bugüne kadar kazanılan tecrübeler ışığında BM sistemi çerçevesinde sorunun çözümü için öncelikle uluslararası düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede öncelikle terörizme karşı önlem almak ve onun yolunu kesmek hakkında genel, kapsayıcı sözleşmelerin yapılması gerekmektedir. Bunun yanında uluslararası ekstremizmle mücadele konusunda da genel sözleşme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bununla beraber, BM organları kendi yetkileri çerçevesinde şu girişimlerde bulunması faydalı olacaktır: BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi, Anti-terör Komitesi, Uluslararası Adalet Divanı, UNESCO, BM bünyesinde veya şemsiyesi altındaki diğer ilgili organlar ile BM dışındaki küresel ve bölgesel uluslararası örgütler ve bu örgütlere üye devletler kendi aralarında yapacakları sözleşmelerle uluslararası ekstremizm ile acilen mücadele konusunda genel kapsamlı stratejiyi kabul etmelidirler. Belirtilen stratejinin maksadına ve sorunların çözümüne temel olacak işlemlerin gereği olan küresel genel ve özel programlar yapılmalıdır. Bunun yanında siyasi, hukuki, sosyal ve dini yönleriyle kapsayıcı uluslararası hukuk düzeni oluşturmak üzere bilim alanlarının stratejik programı yapılmalı, bu istikamette BM Genel Kurulu yönlendirici karar almalıdır.

Belirtildiği üzere BM sisteminde görev ve yetkiler çerçevesinde genel ekstremizm türleri ve dini ekstremizmle mücadelede henüz uluslararası hukuki sistem oluşturulmamıştır. Bu sonucu belirlemekteki maksadımız şudur: BM sisteminde terörizmle mücadele etmek

⁸ Report of the Counter-Terrorism Committee Executive Directorate to the Counter-Terrorism Committee on the activities and achievements of the Executive Directorate from 2008 to 2010 and recommendations for future activities. S/2010/569

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

düzenlemeler ve kurumlaşmalar gerçekleşmiştir. Ancak ekstremizmin en temel türleri ile mücadelede henüz böyle bir düzenleme veya kurumlaşma olduğunu söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı, günümüzde dini ekstremizm günümüzde pek dikkat çekmemektedir. Bir taraftan terörizmle doğrudan mücadele edecek uluslararası hukuk temel düzenlemeleri oluşturuldu. Fakat bunun dini ekstremizmle mücadele etmede hukuki etkisi yeterli değil. Terörü engellemek ve onun yollarını kesmede kullanılacak hukuki mekanizmaların etkisi de aslında yeterli değildir, belki bunların dolaylı etkisi vardır. Diğer bir deyişle, bu düzenlemeler dikkate alındığında genellikle terörün sonuçlarına göre mücadele edilmektedir. Bundan dolayı, terörizme götürecekt ekstremizmin türleri ile mücadele yetersiz olmaktadır. En alt seviyesinden başlayarak (radikalizm), ortasındaki seviyesine (ekstremizm) ve üst seviyesine (terörizm) doğru mücadelenin uluslararası hukuki sistemi henüz gündeme gelmemiştir. Bundan dolayı öncelikli sorun dini ekstremizmle mücadelenin uluslararası hukuki düzenlemesini diyebiliriz.

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası dönemde gittikçe yaygınlaşan dini ekstremizm kapsamındaki saldırılar ve gelişmelere karşı uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk alanında henüz gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. Yukarıda kısmen işaret edilen sebeplerden dolayı bu konuda bütün devletlerin ve uluslararası örgütlerin ortak düzenleme yapmalarının önünde birçok engel bulunmaktadır. 11 Eylül 2001 saldırıları ile teröre karşı önlem alma konusunda uluslararası mutabakat oluşmuş olup bunun bir dereceye kadar dini ekstremizm ile mücadele boyutu bulunmaktadır. Bununla beraber BM'in görev ve yetkileri çerçevesinde dini ekstremizm ile mücadele sorunları kapsamında uluslararası hukuk düzenlemeleri gerekmektedir. Bu kapsamda yaptığımız araştırmaların sonucu olarak şunların yapılması gereği ortaya çıkmıştır:

Öncelikle ekstremizmin alt seviyesi kabul edilen radikalizmin çeşitli türleri ile mücadele kapsamında karar taslağı hazırlamak gerekmektedir. Bu konuda BM Genel Kurulu, Altıncı Komite'nin görevi kapsamındadır. Bunun yanında genel ekstremizmin belli başlı türleri ile mücadele kapsamında kapsayıcı sözleşme taslağı hazırlanmalıdır. Bunun uygulanmasında Milletlerarası Adalet Divanı ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne de görev verilmelidir. Son olarak yukarıda da işaret edildiği gibi terörizmle mücadele kapsamında genel, kapsayıcı

sözleşme taslağının hazırlanması gerekmektedir. Bu konuda da Altıncı Komite ile Milletlerarası Adalet Divanı'na görev verilmelidir.

Radikalizm, ekstremizm ve terörizmle mücadelenin genel sistemi önemli ölçüde uluslararası toplum kapsamındaki örgütler ve kurumlaşmalarla iç içedir. Bu kapsamda evrensel, global, bölgesel ile fonksiyonlarına göre genel ve özel olarak kurulmuş uluslararası örgütleri belirtmemiz gerekmektedir. Bunun yanında her bir devletin kendi iç hukuk sistemine göre kabul edilen uluslararası sözleşmeler, kararlar, deklarasyonlar ve iç düzenlemelerin hukuki tahlillerinde radikalizm, ekstremizm ve terörizm ile mücadele hükümleri söz konusudur.

Öte yandan BM'in görev ve yetkileri kapsamında dini ekstremizmle mücadelenin amacı, prensipleri, yolları, farklı biçimleri ve mekanizmalarının şu tarzda olması lazımdır:

BM hizmetleri çerçevesinde dini ekstremizmle mücadelenin amacı, uluslararası toplum çerçevesinde doğacak dini ekstremistik hareketleri önceden tespit etmek, bunlara engel olmak, durdurmak, acil soruşturma başlatmak, faillerini yakalamak, gerektiğinde ilgili ülke veya örgütlere iade etmek, yargı sürecini başlatmak. Benzer sorunla mücadele eden ülke ve örgütlerin birbiriyle hukuki yardımlaşması, istihbarat desteğinin sağlanması, bunun için gerekli uluslararası hukuk düzenlemelerinin yapılması.

BM sisteminin hizmetleri çerçevesinde uluslararası dini ekstremizmle mücadele uluslararası hukukun söyle prensiplerin başlığa alması lazımdır:

- a) Uluslararası hukukun başlı prensipleri;
- b) İnsanın sivil ve siyasi haklarının saklamak;
- c) Uluslararası suçluk hukuku, onun içinde, uluslararası materyal suçluk hukuku, uluslararası acele operatif soruşturma hukuku, uluslararası suçluk proses hukuku ve bununla beraber uluslararası suçluk hapisane hukukun prensipleri.

BM hizmetleri çerçevesinde dini ekstremizmle mücadele cihetleri şunlardır diye biliriz:

1. Dini ekstremistik hareketleri hazırlamak, ona yönelmek ve suçu yapmak seviyelerinde mücadele;
2. Dini ekstremistik hareketlere katılan şahıslar ile mücadele (yapıcı, organizatör, gönderici ve yardım edici);
3. Dini ekstremistik hareketlere tecanüsle mücadele (önceden vade vermeden suçu gizlemek, suç hakkında haber vermemek ve suça yol vermek);

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

4. Dini ekstremizmi finansla mücadele;
5. Dini ekstremistik idea, dini ekstremistik ideoloji ve dini ekstremistik ideoloji bazası ile mücadele;
6. Dini ekstremizmin bütün imkanları ile mücadele.

BM hizmetleri çerçevesinde dini ekstremizmle mücadele şekilleri şunlardır diye biliriz:

1. Üye-devletlerin kendi arasında hukuki yardımlar vermeye teşvik etmek;
2. Üye-devletlerin kendi arasında hukuki haberler almak cihetlerin koordinatör etmek;
3. Siyasi, medeni, cemiyetlik ve dini kurumların hukuki hizmetlerinin dış, dini ekstremistik ideoloji aletlerin faydalanmayı yasaklayan karar maddeleri ile düzenlemesini kontrol etmek;
4. Umumi internet sistemi ve buhara haberler kuralları ile dini ekstremistik ideolojiye karşı mücadele platforması yapmak;
5. Bilim, medeni ve dini kurumların eğitim yerlerinde dini ekstremizmle mücadele engellemelerin yapmak;
6. Dini ekstremistik cihetlerdeki suçların hallerin, dinamiklerin ve kurumların açıklayan umumi monitoring organize etmek;
7. Uluslararası dini ekstremistik örgütler ile gruplar ve şahıslar hakkında liste yapmak;
8. “Medeniyetler Aliyansı” ciheti ile dini ekstremizmle mücadelenin institsional mücadele aspektlerin güçlü etmek.

BM hizmetleri çerçevesinde dini ekstremizmle mücadele mekanizmleri şunlardır diye biliriz:

1. Radikalizm, ekstremizm ve terörizme karşı umumi kabzedici uluslararası hukukluk baza;
2. BMT Bas Asambleyi, Güvenlik Konsey kararları ve hususi elemandırılmış organların deklarasiyalari;
3. Altıncı komite ile uluslararası hukuk komisyonu yapan hususi projeler;
4. Güvenlik Konseyi terörizme karşı komitenin hususi kaid edilen planına uygun, dini ekstremizmle mücadele çerçevesinde yapılacak hareketler;
5. Bu komitenin hususi raportörler ve alimler grupları sonuçlayan uluslararası dini ekstremizme karşı mücadelenin umumi taktik ve strateji mekanizmleri;

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

6. Dini ekstremizmle mücadele meselelerin uluslararası hukuk ve devlet içi düzenlemenin hukuki mekanizmleri: suçlara önlem almak, engel olmak, yolun kesmek, acele soruşturma, yakalamak, ekstradisyona, izah ve ifade amelleri ve mahkeme kararları;
7. Hususi uluslararası mahkemelerin kararları ve yüksek kvalifikasyona uzman şahısların sonuçları.

Kaynaklar

Alimov, K.Z., *Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk Teorisi*, Özbekistan Milli Üniversitesi, Taşkent: ACS “Al-FABA-SERVIS”, 2007.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 6. Baskı, İstanbul, Alfa, 2006.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, 5. Baskı, İstanbul, Alfa, 2003.

Nurullaev A.A., Dini-siyasi ekstremizm // Milletler dostluğu Rusya üniversitesinin habercisi. Ser.: Siyasetname. – 4. – s. 84.

Report (I) of the Counter-Terrorism Committee to the Security Council on the implementation of resolution 1624 (2005). S/2006/737

Report (II) of the Counter-Terrorism Committee to the Security Council on the implementation of resolution 1624 (2005). S/2008/737

Report of the Counter-Terrorism Committee Executive Directorate to the Counter-Terrorism Committee on the activities and achievements of the Executive Directorate from 2008 to 2010 and recommendations for future activities. S/2010/569.

Yalçınkaya, Alaeddin, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarında Terör Kavramı”, *II. Terörizm ve Sınırtaşın Suçlar Sempozyumu*, 7-9 Aralık 2010, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Akademisi Başkanlığı, Antalya, 2003.